

## ՈՍԿԱՆ ԵՐԵՒԱՆՑԻ ԵՒ ՆՐԱ ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ

**Տ**պագրական գիւտը, կատարուած դերմանացի Գուտեմբերգի ձեռքով, սկսեալ 15-րդ դարի կէսերից, մի նոր յեղաշրջում ստեղծեց գիր ու զրականութեան ծարաւ սպգերի կեանքից ներս, որոնց թուում եւ Հայ ժողովրդի կեանքի մէջ:

Թէեւ համեմատած եւրոպական մի քանի ազգերի հետ, տպագրական աշխատանքները մեղանում աւելի ուշ զարգացան, հազիւ 60 տարի յետոյ, բայց այսուհանդերձ մենք առաջին այն ազգերից էինք եւ Ասիոյ եւրոպականացած այն ժողովուրդը՝ որ կարողացանք ըմբռնել տպագրական գիւտի կարեւորութիւնը եւ սկզբնական շրջաններում միմիայն անհատական ճիգերով փարեցինք զրբեր տպագրելու մեծ ու դժուարին աշխատանքներին:

Հայերէն լեզուով տպագրուած առաջին գիրքը՝ «Պարգառումար» անունով, լոյս է տեսել 1512 թուին, մի երախտաւոր Հայի՝ Յակոբի կողմից Վենետիկում, որը իրապէս մի մեծ քայլ է որպէս առաջին տպագրութիւն: Երկրորդ արժէքաւոր քայլը այդ ուղղութեամբ կատարել է Արգար Դպիր Թոքատեցին, սկսեալ 1565 թուից, Վենետիկում ու Կոստանդնուպոլսում: ԺՁ. դարի վերջին տպագրիչներն եղել են Յովհաննէս Տերզիպեցին ու Սուլթանշահը՝ Հոռոմում, ապա միայն առաջինը՝ Վենետիկում: Այնուհետեւ աշխատանքներ տարուել են նաեւ Լվովում, Միխնում, Փարիզում, Նոր-Ջուղայում, Լիվոռնոյում, Ամստերդամում եւ այլ վայրերում:

Այն օրերի տպագրութիւնները այժմեան ակնոցով թէեւ երբեմն թոււմ են խեղճուկրակ, զուրկ արուեստից ու ճաշակից, բայց համեմատած անցեալ դարերի զարգացման եւ միջոցների ու սլալմանների հետ, երբ դեռ տպագրութիւնը հաղիւ կէս դարու անցեալ ունէր, պէտք է ասել որ կատարուած աշխատանքները եղել են գերազույն ճիգերի

արդիւնք եւ արժանի՝ դնահատութեան:

Տասնիցե-տասնեօթերորդ դարերի Հայկական տպագրութիւնների մէջ կայ սակայն մի աւելի քան մեծ ու կոթողական դործ, որ պատիւ է բերում ոչ միայն իրեն՝ տպագրիչին, այլեւ իր ծնող Հայ ժողովրդին: Դա առաջին Հայերէն Աստուածաշունչն է, որ տպագրուել է Ամստերդամում 1666 թուին, մի Հայ անխոնջ հոգեւորականի՝ Ոսկան Վարդապետի ձեռքով:

Բայց նախ տեսնենք թէ ո՞վ էր Ոսկանը: Հայ հոգեւորական դասի մէջ, որպէս հարազատ գաւակները մեր մեծ Լուսաւորիչներ Ս. Սահակի ու Մեսրոպ Մաշտոցի, ունենք բազմաթիւ անձեր, որոնք իրենց կատարած աշխատանքներով պատիւ են բերում Հայ ժողովրդին: Ահա անձնուէր այդ դասին է պատկանում եւ Ոսկան Վարդապետը:

Միուել է Նոր-Ջուղայում 1614 թուին. ուրեմն բնիկ Ջուղայեցի է, թէեւ մինչեւ վերջ էլ ինքնիրեն անուանում էր Երեւանցի, ծնողները՝ այնտեղից գաղթած լինելուն պատճառով:

Ոսկանի հայրն ու մայրը՝ Թորոսն ու Գուհարադիրը Երեւանցի էին, որոնք Ծահ-Որբասեան մեծ գաղթի օրերին, դեռ եւս պատանի հասակում, Երեւանից գաղթել էին Սյազան (Նոր-Ջուղա) եւ այնտեղ ընտանիք կազմելով ունեցել դաւակներ, որոնցից իրենց տպագրական աշխատանքներով յայտնի են Աւետիսը եւ Ոսկանը(1), ազգանունով կոչուած Ղլիճեւք (Ղլիճեան):

(1) Ոսկան Վարդապետի ծննդեան եւ տպագրութեան գործի մասին բացի իր տպագրած Աստուածաշունչի յիշատակարանից եւ Առաջի վրդ. Դաւիթեան «Հայոց Պատմութիւն» գրքից (1669 թ. Ամստերդամ, էջ 629-638), խօսում են Գառնի հետեւեալները.

Ա. Միխայել Զամչեան «Պատմութիւն Հայոց», Կենտրոն, 1784 թ. Գ. հատոր, էջ 620-664:

Ոսկանը իր սկզբնական կրթութիւնն ըստացել է Նոր-Ջուլայում, ապա աշակերտել Իրանի Հայկական տպագրութեան հիմնադիր եւ Հայ Գուտեմբերգ անուն արժանի թաղատուր Վրդ. Կեսարացուն, որը 1620 թուին, որպէս կաթողիկոսական նուիրակ Մովսէս Վարդապետի (յետոյ կաթողիկոս) հետ Նոր-Ջուլայ է գալիս եւ տեղի ժողովրդի խնդրանքով մնում այնտեղ որպէս առաջնորդ:

Ոսկանը ի տես Ս. Ամենափրկչեան Վանքում խաչատուր Կեսարացու կողմից րացւած դպրոցի ու դպրանոցի աշակերտների, ինքն եւս իր ուսման տենչը գոհացնելու համար, հակառակ ծնողների կամքի, սկսում է յաճախել Վանքի կրօնական դպրոցը:

Խաչատուր Կեսարացին 1628 թուին կանչւում է էջմիածին, իսկ երբ Մովսէս Վարդապետ Տաթևացին, 1629 թուի Յունուար 13-ին օծւում է Կաթողիկոս, Կեսարացուն գործուղւում է դէպի Արեւմտեան Եւրոպա-Յունաստան, որպէս կաթողիկոսական նուիրակ(2), իսկ ինքը, կարճ ժամանակ յետոյ, երբ մեռնում է Իրանի մեծ եւ հզոր արքան՝ Շահ Աբբասը, գալիս է Նոր-Ջուլայ, նրա յաջորդ Շահ Մէֆու զահակալութիւնը

շնորհաւորելու եւ էջմիածնի վրայ տեւրցուած շուրջ հազար թումանի հարկը նուազեցնելու համար:

Մովսէս Կաթողիկոսը Սպահանում մնում է շուրջ ութն ամիս, աշնանը վերադառնում է էջմիածին, իր հետ տանելով նաեւ Ոսկանին, որ արդէն վարդապետական կոչում էր ստացել:

Ոսկան Վարդապետը էջմիածնում շարունակում է իր ուսումը Մելիքեթ Վրդ. Վեհեցի(3) մօտ, ապա, երբ Խաչատուր Կեսարացին իր նուիրակութեան շրջագայութիւնից վերադառնում է էջմիածին, Ջուլայից խնդրակներ են գալիս նրան Սպահան տանելու համար: Կեսարացու հետ Նոր-Ջուլայ են գնում Ոսկան եւ Միմէոն Վարդապետները:

Ոսկանը Ջուլայում մնում է շուրջ երկու տարի: Երբ Մովսէս Կաթողիկոսից յետոյ՝ 1633 թուին յաջորդում է Փիլիպոս Ա. Աղբակեցին, Ոսկանը կրկին կանչւում է էջմիածին: Այնտեղ նա հանդիպում է Պօղոս Փիրումալի(4) անունով մի լատին կրօնաւորի եւ նրանից ուսանում լատինական լեզուն, միաժամանակ ինքն եւս նրան սովորեցնելով հայերէն:

Ոսկանը օտար լեզուն սովորելուց յետոյ ձեռնարկում է մի շարք թարգմանական աշխատանքներ, որոնց մասին րացասական արտայայտութիւններ կան մեր պատմական եւ ուսումնասիրական մի քանի գրքերում(5):

Ոսկանը հետագայում Փիլիպոս Կաթողիկոսի կողմից նշանակւում է Ուշիի Ս. Սարգիս Զօրավարի վանքի վանահայր եւ 1650-ական թուերին(6), այնտեղ ձեռնարկում է շինարարական մի շարք աշխատանքներ. նախ հարթեցնում է տաճարի շրջա-

Բ. Խաչատուր Աբեղայ Ջուլայցիի զՊատմութիւն Պարսից, Վաղարշապատ, 1905 թ. էջ 121:

Գ. Մազաբիւ Աբբ. Օրմանեան Վեհապատում, Կ. Պոլիս, 1914 թ. Բ. հատոր, էջ 2537-2547 (1745-1749, ճան 1713):

Դ. Գ. Լեւոնեան Վէյ Գիբբը եւ Տղաքաւթեան Արուեստը, Երեւան, 1958 թ. էջ 100-110:

Ե. Յ. Ղաւկասեան Վոսկան Երեւանցի, Վեյ, Երեւան, 1962 թ.:

Զ. Փրօֆ. Ա. Աւաքիւեան Վէյ ժող. Մտաւոր Մշակոյթի Զարգացման Պատմութիւն, Բ. հատոր, Երեւան, 1964 թ. էջ 296-98:

(2) Խաչատուր Կեսարացու Արեւմտեան Եւրոպայի (Յունաստանի), Ռուսիայի ինքնու առօրէ նոր-Ջուլայի պատմագիր Յ. Տէր Յովնանեանը, իր Պատմութիւն Նոր-Ջուլայի գրում (1881 թ. Բ. հատոր, էջ 24-ի յաւելում 2), կասկած է յայտնում, մինչդեռ թոյլ վկայում է իմքը Ոսկանը, Ա. Դաւրիժեցուն Վէյացի Պատմութիւն գրում (էջ 630), ինչպէս էւ Հայր Միք. Զամչեանը (Հայտն. Հայեց, Գ. հատոր, էջ 633):

(3) Դաւրիժեցի, էջ 631. Զամչեան, էջ 610:

(4) Դաւրիժեցի, էջ 633. Զամչեան. էջ 620:

(5) Ոսկանի գրական աշխատանքների մասին րացասական են արտայայտւում Զամչեանը եւ Օրմանեանը:

(6) Ուշիի վանքի շինարարական բաւական մասին Դաւրիժեցին արեւել յիշատակութիւն չի անում, իսկ Զամչեանը այն նշանակում է 1654 թիւը (Գ. հատոր, էջ 648):



բաժնի անունով, Այս դէպքից կարճ ժամանակ յետոյ մեռնում է Մատթէոսը 1661 թուի Յունուար 22-ին:

Եսրեցու մահից յետոյ, Աւետիսը վճարում է նրա պարտքերի մի մասը, միւս մասի համար էլ մուրհակ տալով տպարանին առնում է իր իրաւասութեան տակ եւ լրացրնում Եսրեցու ակտն եւ թերի թողած «Յիսուս Որդի» գիրքը:

Աւետիսը նկատելով որ ինքը բաւականաչափ զբաղւած չէ տպագրական գործը վարելու համար, մի նամակով դիմում է եղբորը Ոսկանին՝ Ամատերդով գնալու: Ոսկանը եղբոր նամակն ստանալով դիմում է Յակոբ Կաթողիկոսի, որ անմիջապէս կարգադրում է Կարապետ Վրդ. Աղբիւնացուն շտապ Ամատերդով մեկնել, իսկ յետոյ էլ 1662 թուին Ոսկանին է ուղարկում, եպիսկոպոսական ատրիան տալուց յետոյ:

Մինչեւ Կարապետ Վարդապետի տեղ հասնելը, Աւետիսը 1662 թուին ձեռնարկում է տպագրելու մի-«Ժամագիրք», որը լոյս է տեսնում 1663 թուին: Կարապետի տեղ հասնելուց յետոյ, 1664 թուին միաժամանակ ուսերով տպագրութեան են յանձնում մի «Ապոմոս»:

Նախքան Ոսկանի Ամատերդով գնալու, Աւետիսը իր ապրանքների հետ վերացրնում է մինչ այդ տպագրւած գրքերից 1200 օրինակ «Յիսուս Որդի», 2700 օրինակ «Ապոմոս» եւ 3000 օրինակ «Ժամագիրք» եւ մեկնում Հայաստան(7):

Երկու եղբայրներ՝ Աւետիսն ու Ոսկանը Լիւովոն քաղաքում հանդիպում են միմեանց. այդտեղ Աւետիսը Ոսկանին է փոխանցում տպարանի իր բոլոր իրաւունքները, իսկ Ոսկանը մինչեւ Ամատերդով հասնելը մի նամակ է ուղղում Աղբիւնացուն՝ որ տպարանի աշխատանքները չգաղտնցնի մինչեւ իր հասնելը: Այստեղում դիմում է մի քանի Հաճ վաճառականների, Աստուածա-

չունչի տպագրութեան համար օժանդակութիւն ստանալու համար, բայց մերժում ըստանալով մեկնում է Հոռոմ, տպագրական գործին ծանօթանալու եւ օգնութիւն ձեռք բերելու նպատակով:

Ոսկանը Հոռոմում եւս յաջողութիւն չդտնելով, կրկին դառնում է Լիւովոն, ուր գտնում է երեք ջուղայեցի վաճառականներ՝ Ստեփաննոս Խոնենց, Թէոդորոս Քրքլենց եւ Պետրոս Տէր Աւագեան, որոնցից ստանում է անհրաժեշտ օժանդակութիւնը: Աստուածաշունչի տպագրութեան համար, պայմանով որ գրքերի վաճառքից յետոյ իրենց դրամը նոյնութեամբ իրենց հոտ վճարուի, իսկ գոյացած շահը բաժնացուի Ս. էջմիածնի, Ս. Երուսաղէմի եւ Ուշիի Ս. Սարգիս Զորավարի վանքերին(8):

Ջուղայեցի վաճառականների բերած օգնութիւնը յուսադրում է Ոսկանին, եւ այդ դուռը միացնելով իր միւս մահացեալ եղբոր՝ Յովհաննէսից իր մօտ ունեցած գումարի հետ, այդտեղից մեկնում է Աւրատերդով եւ նոր հունդով ու սիրով անցնում տպագրական աշխատանքին:

Ոսկանի տեղ հասնելուց առաջ, Կարապետը ձեռնարկած է լինում տպագրելու մի «Շարական», զոր աւարտում են միառին, իսկ Աստուածաշունչի համար պատուիրում նոր տեսակի տառեր ու զարդադրեր: Մինչեւ տառերի պատրաստուելը, 1666 թուին տպագրում են մի «Արքիմարան եւ Քրիստոնէական» եւ մի «Քերականութիւն»(9):

Նախնական մի շարք աշխատանքներից յետոյ նոյն 1666 թուին Ոսկանը ձեռնար-

(8) Մեր օգոստոսն աղբիւրների մէջ, որոնց աւանդ յիշեցինք սկզբում, կամ որոշ պատմական տարբերութիւններ: Մեզ միտքի ենք տան ակնի հիմ հրատարակութիւնները:

(9) Ա. Ասաբեկեանը իր «Հայ ժող. Զարգ. Պատմ.» մէջ (Բ. հատոր, էջ 287) գրում է «Արքիմարան եւ Քերականութիւն», իսկ Գ. Լեւոնեանը իր «Հայ Գիրք» եւ Տպ. Արուեստը գրում է (էջ 102) «Արքիմարան եւ Քրիստոնէական»: Այս մտքիմ գրում է նաեւ Դուրիմեցու «Հայոց Պատմ.» մէջ: Մեզմէմ տակ ունեցաւ «Արքիմարան եւ Քրիստոնէական»-ը, ինչպէս եւ «Հայ հմտակ դրքի մասնագիտական ցուցակ»-ը, գրում ենք երկուսն էս:

(7) Աւետիսի Հայաստան տարած գրքերի մասին յիշատակութիւն ունեն. Գր. Լեւոնեանը՝ «Հայ. Գիրք», էջ 100 եւ Ա. Ասաբեկեանը՝ «Հայ ժող.», էջ 286, Ա. հատոր: Ժամագրքի քանակը առաջինը գրում է 200 օրինակ, իսկ երկրորդը՝ 3000 օրինակ: մեզմէմ հետեւեցինք վերջինին:

կում է տպագրելու Ժողովրդի փափաքների գերբը՝ Աստուածաշունչը, որն աւարտուած է 1668 թուին, տեղանքն ու երանդուն աշխատանքներից յետոյ:

Ոսկանի տպագրած առաջին հայերէն Աստուածաշունչը մի կոթողական դործ է, որ պատմի է բերում ոչ միայն իր տպագրչին, այլ նաեւ Հայ Ժողովրդին: Ունի 26 x 21 x 10 սմ. ծաւալ, 1468 էջ, շաբաւած է երկսիւնակ- զրքերի սկիզբներում եւ էջերի ճակատներին երկուական եւ որոշ տեղերում սիւնակներին մէջ մէկական պատշաճ նկարներ կան, որոնցից Հին Կտակարանում կայ 51, իսկ Նոր Կտակարանում՝ 107 հոտ, միասին՝ 158 նկար: Լուսանքներում աւրած են այլ գրքերի համարաբառներ:

Գիրքն էջակալուած է Հիմքի մօտ հայկական, իսկ վերելի մասերում արաբական յիւանանքներով, զրքէ էջակալութիւնը բաժանուած է երեք մասի, առնուանքներին յետոյ, որի ք էջում որում են «Համարողական» արհեստ ընդ Հայոց համեմատութիւն հայկական իւ, արաբական թուանշանների տղիւսակները, իսկ քաջորդ՝ Համարակալւած թերթում երկու էջի վրայ, Յակոբ Կաթողիկոսի ուղղուած տպագրողի խօսքը որպէս նախարան, միասին՝ 4 էջ(10): Գիրքը Մինոցը-ը սկսում է էջ 1-ից եւ շարունակուած մինչեւ Գիրքը երկրորդ Մակարայեցոց-ի վերջը, էջ 628 (Հայկական ոտ) և ուր ընդհատուած է թուերի շարունակութիւնը եւ Գիրքը Յօրայ-ից կրկին էջ 1-ա շարունակուած մինչեւ գրքի վերջը՝ 834-պլդ:

Յովհաննու Կոյունութիւնը վերջանում է 718-գծը էջով, որից յետոյ մինչեւ գրքի վերջը կան հետեւեալ վերնագիրները.

Աղօթք Մանասէի Արքայի Յու-  
յայի 52 719

Գիրքը Նորասայ չորրորդ էջ 719-744

Ջերմոնոսի առաջարանութիւն

(10) Անուամբերքի եւ Յակոբ Կաթողիկոսի ուղղուած խօսքի թերթիկի մէջ կայ մի այլ թերթ, որ Հէիմ եւ Նոր Կտակարանների վկայութեանց համարաբառն ունի. բայց էջերը կարուած լինելով՝ տեղը հնարաւոր չկաւ ծղել:

Ոսկանարանի եւ Անուամբերքի  
նախագրութիւններ էջ 745-759

Ցանդ վկայութեան Քրիստոսի  
եւ յտագրից Ներ Նորում Կտակա-  
րանում համարութեանցից ի հնոյն էջ 760-765

Երբայեցոց, Գաղղեացոց եւ Յու-  
նաց անուանք թարգմանութիւն էջ 765-775

Ցանդ մատենական էջ 774-829

Ոտանաւոր բարեպաշտի թագաւո-  
րին Հայոց Հէթմոյ էջ 829-831

Առ ընթերցողս էջ 831-833

Յիշատակարան էջ 833-834

Ոսկանի տպագրած Աստուածաշունչից Ս. Ամենափրկչին Վանքի զրադարանում շտնուած են երկու օրինակ, իսկ մի քանի այլ օրինակներ՝ զանազան անհատների մօտ: Անհատների մօտ գտնուած մի օրինակը (Սահգրբարան գիւղում, Փերիա) ունի դու-  
նաւոր նկարներ, որոնք յետոյ ներկուել են մի վարդու նկարչի զորմից:

Ոսկանի տպագրական ճիւղերի եւ Աստ-  
ւածաշունչի տպագրութեան մասին մինչ  
այժմ գոյութիւն ունեցած միակ վէպը լոյս  
է տեսել 1962 թուին Երեւանում, «Ռական  
Երեւանցի» խորագրով: Վէպի Հեղինակը  
բանաստեղծ-փիլադիր Յովհաննէս Ղու-  
կասեանն է, որ ծնուել է Ասորդատականում  
եւ 1946 թուի ներդաղթին մեկնել Հայաս-  
տան:

«Ոսկան Երեւանցի» վէպն ունի միջին  
ծաւալ եւ 666 էջ: Գրքում շատ վարպետորէն  
նկարագրուած են այն դժուարութիւններն  
ու հալածանքները, որ կրեց Ոսկան Վարդա-  
պետը իր տպագրական դործի մէջ: Այնտեղ  
շատ գեղեցիկ ձեւով պատկերացուած է Ոս-  
կանի կամքն ու չլուսահատուող ոգին:

Ոսկանը Աստուածաշունչի տպագրու-  
թիւնից բացի, որի 300-ամեակը լրանում է  
այս տարի, իր ձեռքով տպագրութեան  
յանձնել Ամստերդամում շուրջ 15, իսկ  
Մարտիում եւ Լիվոնոյում՝ 10 գիրք: Իր  
նախորդների ու յաջորդների հետ միասին՝  
Ամստերդամում, Լիվոնոյում եւ Մարտիում

լում հրատարակել են շուրջ 60 ամսուն  
դիրք(11) :

Այս դրեքերի մէջ որպէս ազգային պատ  
մութեան դիրք, խոշոր արժէք է ներկա-  
յացնում Առաքել Վրդ. Դաւրիժեցու գշտ-  
յոց Պատմութիւնը, որ տպագրուել է  
պատմագրի կենդանութեան ժամանակ (1669  
թուին(12), բայց այսուհանդերձ Աստուա-  
ծաշունչն իր ստուար ծաւալով ու տեխնի-  
կայով մնում է որպէս մի փառաւոր ու  
պատուաբեր գործ, անգամ յայս օտար-  
ներին(13) :

Ոսկանը իր տպագրած Աստուածաշուն-  
չից մէկ օրինակ նուէր է ուղարկում Պրան-  
սայի Լուի ԺԻ. Թադաւորին : Լսելով որ  
թագաւորը հաւանել է իր գործը, անձամբ  
դիմում է այնտեղ եւ Պրանսայում տպարան  
հիմնելու արտօնութիւն ստանում : Բայց նե-  
ղացած իր չընդապառի ու որոշ գործակից-  
ներին ազդրանքներէց, տպարանը Ֆրանսա  
փոխադրելու փոխարէն, դաւանական որոշ  
պատճառներ նկատի ունենալով, անցնում է  
Լիվուռնո, իսկ այնտեղից էլ 1672 թուին փո-  
խադրում Մարսէյլ եւ կրկին տպագրու-  
թեան յանձնում մի ջանի գրքեր : Նիւթա-  
կան ծանր վիճակը եւ նոր տպարանի ընկե-

րակիցների ունեցած վատ վերաբերմունքն  
ու դաւանանական ստոր արարքները, ինչ-  
պէս եւ երկրի իշխանութեան ու հոգեւոր  
դասի անզիջող ու նենգամիտ սադրանքները  
այնքան խոր են ազդում այդ երկաթեայ  
կամքի տէր հոգեւորականի վրայ, որ 1674  
թուին ընկնում է մահին եւ վախճանում  
կարճ ժամանակից յետոյ, պանծալի անուն  
թողնելով իր համար :

Ոսկանի մահով թէեւ նրա հարազատ ու  
անդաւանան գործակիցները մնում են զուրկ  
իրենց հովանաւորողից, բայց այսուհան-  
դերձ դեռ երկար տարիներ գերադոյն ճի-  
գերով շարունակում են տպագրական աշ-  
խատանքը, միշտ երախտադիտօրէն իրենց  
գրքերի վրայ յիշելով մեծ ուսուցչի սիրելի  
անունը :

Ոսկանի մահուան առթիւ տեղին է որ  
մենք եւս այստեղ կրկնենք Լէոնի խօսքը .

«Եթէ անպատճառ հարկաւոր է որ իւրա-  
քանչիւր նոր գործ ունենայ իր զոհերը,  
մենք Ոսկան Վարդապետին կարող ենք հա-  
մարել ամենախոշոր զոհը որ ստանում էր  
տպագրական գործը Հայերից» :

Թող յաւէտ անմեռ մնայ մեծ մարդու  
մեծ գործը, աւելացնենք մենք :

Նոր-Ջուզտ,  
30 Դեկտ. 1965

Լ. Գ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

(11) Ոսկանի եւ իր գործակիցների տպագրած  
գրքերի մօտաւոր ցանկը կազմել եմք ըստ հայ եմա-  
տիկ գրքի մատենագիտական ցուցակի (1512-1800  
թ.) :

(12) Դաւրիժեցի մեռել է 1670 թուին եւ քաղ-  
ւել Ս. Էջմիածնի միաբանական գերեզմանատանը :  
Տապանաբարը հետեւեալ արձանագրութիւնն ունի-  
«Պատմագիրն այս է տապան Առայէլ վարդապե-  
տին Ռձժժ ԲՎիմ» : Յայտնի չէ թե՞ մա իր գրիքը տե-  
սել է տպագրուած թէ ոչ :

(13) Երբ 1663 թուի Հոկտեմբերին Հովանդայի

քազուի ժուլիսման այցելեց Ամեմփրիչեան վամ-  
բը ու քանգաւորը, յատուկ այդ օրուայ համար  
ցուցադրութեան էր դրուել Ամեմփրչեան տպագ-  
րուած Աստուածաշունչը : Երբ այդ մասին իրեն բա-  
ցտորութիւն տրուեց որ 300 տարի առաջ Ամստեր-  
դամում տպագրուել է հայերէ՞ առային Աստուածա-  
շունչը, ուրախացաւ եւ ծղիտով ստաց. «Ենտ ու-  
րախ եմ» :